

Portrék önarcképpel

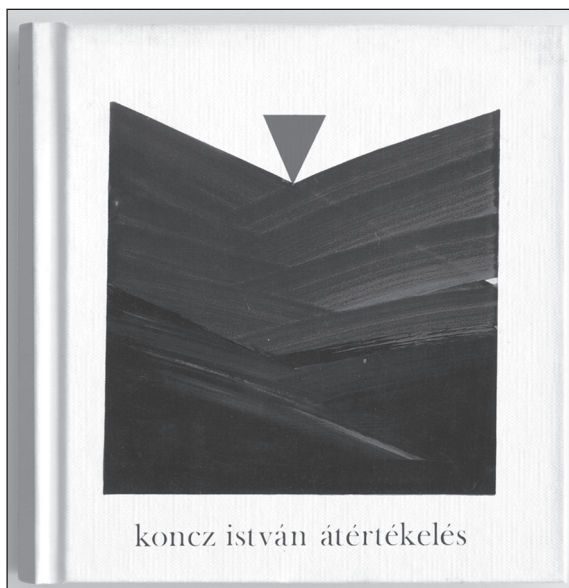
Gergely Ágnes: *Oklahoma ezüstje*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015

Gergely Ágnes költő *Oklahoma ezüstje* című könyve alcíme szerint *Portrékat* tartalmaz. Valóban arcképeket tartalmaz a kötet, azoknak az arcképeit, akikkel találkozott, akikkel beszélgetett a szerző, akiknek megmutatta a verseit és a fordításait, azokról továbbá, akiket csak futólag ismert meg, de az ismeretség mély nyomokat hagyott benne, egész életre szóló nyomokat, ezért idézhet szó szerint beszélgetéseket, beszélgetés közben elhangzott mondatokat. Jól megrajzolt arcképek ezek, de az arcképek mögött mindig felsejlik a szerző alakja és szava is, jelen van tehát a portrék rajzolása közben, ezért aztán az arcképek az emlékezet jegyeit viselik magukon, mert egyben emlékezések is a megrajzolt portrék, emlékezések találkozásokra, beszélgetésekre, barátságok fenntartására és megszakadására, mindarra tehát, ami egy, az irodalomnak élő költő, prózaíró és műfordító életében tartós élményt és tapasztalatot jelentett. Nem egész alakú portrék ezek, az alakoknak csak egy-egy nagyon jellemző vonására, vagy éppen az emlékezetben rögzített vonására emlékeztetnek, arra, ami a találkozásakor elkezdődött, majd később ilyen vagy olyan formában folytatódott, leginkább persze az emlékezetben folytatódott, ezért az *Oklahoma ezüstje*, Gergely Ágnes emlékezetkönyve valójában a nemrégiben megjelent *Két szimpla a Kedvesben* című memoárkötetnek a folytatása is lehetne, s érdemes is annak folytatásaként olvasni, annál is inkább, mert ott a saját élmény és tapasztalat áll előtérben, mások csak úgy jelennek meg, ha részük van a szerző életében, itt viszont éppen a másokra esik a hangsúly, látszólag háttérbe szorul az én, pedig ismét csak az én van előtérben, mert az én emlékezik, az én jegyzett meg rég elhangzott szavakat és mondatokat, az én jegyzett meg élethelyzeteket és történeteket, mert az emlékezet történeteket őriz, az emlékképek történetekben rögzülnek. Vagyis Gergely

Ágnes könyvében történetek követik egymást, történetek a múlt hőseiről, mindazokról, akiket a költő közelről látott, akiknek a közelében töltött néhány órát, napot vagy éppen hónapokat és éveket. A portré kimondottan festészeti műfaj, szigorú szabályai vannak, s ezeket a szabályokat nem igazán lehet felrúgni, a portréfestészet egy-egy művészeti korszak jellegzetessége, nemcsak azért, mert élő alakokat rajzolt és festett meg, hanem azért is, mert az arcélhez élettörténeteket rögzített, egy-egy jól sikerült festészeti arcképen az egész élet, szinte mindig a jellem látható meg és ismerhető fel, mégpedig az ecsetvonások irányában, a rajz fordulataiban, mindabban, ami látszólag technika, a művészi ábrázolás technikája, holott a művész önarcképe is. Ő nem jelenik meg a képen, de a kép elrendezésében, a vonalak és ecsetvonások irányultságában, a színek harmonikus elrendezésében jól láthatóvá válik és felismerhetővé a művész alakja is. Hát ilyenek Gergely Ágnes portréi is, egyfelől mások arcképét rajzolják és írják körül, másfelől viszont önmagát írja minden mondatban a szerző, annál is inkább, mert az írásos portrék az ő emlékezetében élnek, az ő emlékezetéből jönnek elő, s ennyiben nem tartoznak sem a valóságnak, sem mások emlékezetének, pedig mégis úgy van, hogy mások emlékezetével, vagy éppen a másokban fennmaradt emlékképekkel összevetve mondható egy-egy portré sikeresnek vagy kevésbé sikeresnek. A szavakkal rajzolt arcél összevetése a valósággal, vagy azzal, amit valóságnak vélünk, valójában az írás meggyőző erejét határozza meg, azt, hogy az írásos arcél megfelel annak a képnek, amely kép másokban is él azokról, akikkel a szerző találkozott és beszélgetett, akiknek a szavait és gesztusait az emlékezetében elraktározta és most előhívta. Nem most hívta elő Gergely Ágnes ezeket a képeket, hiszen az írások végén mindenhol jelöli a megírás időpontját és ezzel együtt az újraírás időpontját is. Két évszám az írások végén, az első az első megfogalmazás idejét jelölheti, vagy éppen a történet idejét, míg a második évszám az írás formába öntésének ideje lehet, az az időpont, amikor már túl az első megíráson a végleges formán dolgozott a szerző, azon a formán, amit most kiadott a kezéből. Hogy kikkel volt baráti kapcsolatban, vagy kikkel találkozott alkalmyszerűen, az nyilván nem a véletlenen múlt. A véletlen találkozások is nyomot hagynak az emlékezetben, de nem minden ilyen nyom alakul át írássá, vagyis Gergely Ágnes találkozásai nem a véletlenen múltak, jól előkészített találkozások ezek, ezen túlmenően pedig egész életre szóló élményt tartalmaznak, leírható és közölhető élményt. Felsorolom most, hogy kiknek a portréját rajzolta meg írásban Gergely Ágnes. Rába György, a kötet élén, vele kezdődik a portrék sorozata, s talán nem véletlenül a költő és irodalomtudós arcképével, mert ő volt az, aki közvetve ugyan és a fordításon keresztül meghatározta Gergely Ágnesnek

nemcsak műfordítói munkásságát, hanem költészetét is, hiszen a verstani tudás fontosságára hívta fel a figyelmét, amikor arra figyelmeztette az akkor még fiatal műfordítót, hogy egy jambikus verset nem lehet anapestusban fordítani, s egyetlen éjszakát adott a fordítónak, hogy a verset tegye át anapestusból jambusba. A fordító megtette, és ezzel bebocsátást nyert a verselés területére, oda, ahol a vershez odatartozik a ritmuskép is akár fordításban, akár eredeti munkában. Következik ezután a kötetben Füst Milán és Kassák Lajos kettős portréja, mindkét portré arra megy ki, hogy a költészet dolgaiban útbaigazították az akkor fiatal és kezdő költőt, mert azt kérdezték tőle, mit érzett, amikor első fordítása megjelent, meg azt is megkérdezték, hogy szerinte mitől jó egy vers, majd a válaszok után maguk nyilatkoztak meg, egyik így, a másik úgy, de mindkét nyilatkozat egész életre szóló tapasztalatot közölt vele, s ez a tapasztalat beépült Gergely Ágnes költészetébe. Majd következik Solymos Ida, Hajnal Anna, dr. Balogh János, Karinthy Ferenc, Rab Zsuzsa, Zelk Zoltán és Weöres Sándor portréja. Itt meg kell állni egy pillanatra, mert ez is kettős portré, jól kivehető rajta mind Weöres Sándor, mind felesége, Károlyi Amy alakja. Az előbbi, ahogyan kislány hangján Babitsot idézi, mondván, az egyik vers elmegy gyerekversnek, a másik nem, s talán azt is érdemes megjegyezni, hogy a gyerekverset nem kell félteni az anekdotától, hiszen a gyerek szereti a sztorit. Majd Vihar Béla következik, aztán meg Pilinszky János, s itt is meg kell állni egy pillanatra, mert éppen a Pilinszky-portré adja a könyv címét. Az történt, hogy 1977 nyarán Gergely Ágnes táviratot kapott Amerikából, amiben felajánlják neki, legyen a nevezetes Neustadt-díj zsűrijének tagja, meg hogy a következő év februárjában ül össze a zsűri, és hogy táviratban közölje, ki a jelöltje a díjra. Gergely Ágnes Pilinszkyt jelölte, mert neki volt jó angol nyelvű fordításkötete, majd közli a jelöltek valóban impozáns névsorát. A zsűrizés hosszan tartott, első napon a jelöltekről beszéltek, a második napon a kiesésre ment a zsűrizés, sokan kiestek, végül ketten maradtak, Czeslav Milosz és Pilinszky János, és az előbbi nyert, Pilinszky második lett. A második helyezést is jegyzik, még a lapok is megírják, hogy ki lett a második, így Pilinszky János nevét sokan megjegyzik, majd amikor Gergely Ágnes visszatér Oklahomából, szemére vetik, hogy miért éppen Pilinszkyt jelölte, Illyést kellett volna jelölnie, s maga Illyés is egy véletlen találkozás során, mintha neheztelt volna Gergely Ágnesre. Mások is zsűriztek Oklahomában, nem ekkora sikerrel. Majd a Vas István-portré következik. Ezzel a bekezdéssel indul az írás: „Erősebben vert a szívem, ha jellegzetes arcélét megláttam a kávéházban. Hajnal Anna egy versében azt írta róla, »tevefiú«. Nekem kelet-európai fejformája, éneklő hangsúlyai ellenére olyan volt, mint egy angol lord.” Ebből a két mondat-

ból jól felismerhető Vas István alakja, felismerheti az, aki találkozott vele, nekem nem volt hozzá szerencsém, tehát elfogadom Gergely Ágnes róla írott portréját, „mint egy angol lord”. Majd Rayman Katalin és Karig Sára meg Vattay Elemér portréja következik, azután pedig Mátyás Iváné, aki „nagyon tudott hallgatni”, de amikor megszólalt, tartózkodott, így történt, hogy a fiatal költők bemutatkozásán Mátyás is megjelent, meghallgatta Gergely Ágnes verseit, majd azt mondta: „Megszenvedett versek”, s valóban azok voltak, emlékezik ma Gergely Ágnes, pedig az ott elhangzott verseket vagy összetépte, vagy átírta. Megint máskor azt mondta Mátyás, hogy aki odatorleszkedik az Újholdasok asztalához: „még nem garantálja, hogy költő”. Az odatorleszkedik szó maradt meg Gergely Ágnes emlékezetében, „ma is megborzongok ettől a szótól” – írja. Aztán Illés Endre szép portréja következik, valamennyire felróva az utókornak, hogy megfélemedezett, vagy megfélemedezni látszik a neves novellistáról, s csak a kiadói igazgató emlékét őrzi. Majd Nemes Nagy Ágnes portréja következik. Gergely Ágnes nem volt Nemes Nagy tanítványa, de a versei nagy hatással voltak rá, holott kezdetben hidegnek vélte őket, majd később megbarátkozott velük. A Szabó Magda-portré kimondottan személyes, hiszen Szabó Magda a testvérének tartotta Gergely Ágnest, tizenhat év különbséggel ugyanazon a napon születtek. Ezután a portré helyett levélváltás következik Orbán Ottó és Gergely Ágnes között, majd Tóth Eszter és Székely Magda portréja, s végül egy kimondottan személyes portré dr. Tolnay Miklósról, vigyázat, álnév, de benne mintha önmagát rajzolta volna meg Gergely Ágnes, most már közvetlenül, bár most sem magáról beszél, de mindenképpen előjön az ő arcképe az írás mondataiból.

koncz istván átértékelés